

Overzicht van het gezinssociologisch onderzoek aan het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek (Departement Sociologie, K.U.Leuven)

KOEN MATTHIJS, VEERLE DRAULANS, WILFRIED DUMON,
ANN VAN DEN TROOST, TIM VANHOVE

Augustus 2003

Het onderzoek van het *Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek* (Departement Sociologie, K.U.Leuven) bestaat uit twee luiken: een historisch en een hedendaags. Een recent overzicht bracht reeds het historisch onderzoek in kaart (Matthijs, Van Bavel & Van de Putte, 2003). In dit *overzicht* komt het hedendaagse demografische, gezins- en bevolkings-sociologische onderzoek van het Centrum aan bod.

Vlaanderen heeft op het vlak van onderzoek naar hedendaagse gezinsprocessen en demografische veranderingen heel wat expertise. Het huidige *Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek* (Departement Sociologie, K.U.Leuven) en de verschillende voorlopers, zijn daarin steeds belangrijke actoren geweest. Het is uiteraard de bedoeling van de huidige Leuvense onderzoeksgroep om dat verder uit te bouwen.

Gezinsdefinitie

Een eerste project handelt over de opvattingen en houdingen van universiteitsstudenten over het gezin. Hedendaagse jongeren worden geconfronteerd met complexe en heterogene leefvormen, en daarom is dat een interessante referentiegroep om het concept 'gezin' te reconstrueren. Zij zijn immers de groep die de toekomstige leefvormen uittekent. De centrale vraag was in welke mate en bij welke groepen het gezin al dan niet wordt vereenzelvigd met het kerngezin. Hiertoe werd aan eerstejaarsstudenten (n=674) van vijf studierichtingen van de K.U.Leuven (psychologie, pedagogie, natuurkunde, wiskunde en informatica) een vragenlijst voorgelegd met 21 verschillende leefvormen die verschilden op het vlak van burgerlijke staat van de partners, seksuele geaardheid van de betrokkenen, vormen van ouderschap, het al dan niet samenwonen, en ten slotte de aanwezigheid van derden in het gezin.

Uit de resultaten blijkt duidelijk dat de bevroegde groep een onderscheid maakt tussen ‘gezin’ en ‘huishouden’. De respondenten houden zeker niet vast aan een klassieke gezinsdefinitie. Verschillende leefvormen waarbij één of meerdere elementen van het kerngezin ontbreken, worden toch door de meerderheid als een gezin geduid. Dat wijst op een inhoudelijke expansie van het gezinsconcept. Er zijn redenen om aan te nemen dat deze expansie in de toekomst nog zal toenemen. De resultaten tonen immers aan dat concrete ervaring met alternatieve leefvormen leidt tot meer tolerantie om ‘afwijkende’ leefvormen toch als een gezin te duiden. Opmerkelijk is dat er vrij grote verschillen zijn naar geslacht en sociale status. Dat wordt uitgewerkt in Matthijs & Van den Troost (1998).

Gezinsbeleid

Het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek verzorgt sinds meer dan een decennium het jaarlijkse rapport inzake gezinsontwikkeling in België. Dit geschiedt in het kader van het Europees Observatorium voor Gezin, Demografie en Sociale Conditie. In het rapport staat het gezinsbeleid centraal. Naast deze permanente registratie van de gezinsontwikkeling wordt elk jaar in een specifiek rapport aandacht gewijd aan het door het observatorium geselecteerde thema dat centraal staat in de Europese context. De meest recente thema’s: gezin & migratie (Dumon, 2002); gezin & gezondheidszorg (Dumon, 2003).

Waardeoriëntatie en relatievormgeving van partnerschap

Een tweede project heeft betrekking op culturele gezinsveranderingen. Onder meer door de toegenomen gezinsindividualisering veranderden de vorm en de betekenis van partnerschap. In dit onderzoek stond de vraag centraal hoe twee generaties van Belgen verschillende aspecten van het partnerschap waarderen. Concreet ging de aandacht naar aspecten die men belangrijk vindt voor een geslaagde partnerrelatie en naar de feitelijke relatievormgeving. De vraagstelling werd geduid in het licht van de Easterlinhypothese, de theorie van Guttentag en Secord en de sociale-veranderingstheorie. Het onderzoek maakt gebruik van data verzameld in het kader van de Panelstudie Belgische huishoudens (PSBH). Op basis van de steekproef van 1995 werd voor dit onderzoek een dataset geconstrueerd van 2 784 Waalse en Vlaamse niet-verweduwde individuen. De respondenten waren geboren tussen 1940 en 1970, het gaat dus om zowel de babyboom- als de babybustgeneratie.

De succesfactoren voor een relatie werden bevroegd aan de hand van tien items die een weergave zijn van zowel emotionele als structurele aspecten. De resultaten tonen aan dat de ondervraagden, los van hun sociale positie, veel waarde hechten aan emotionele en

affectieve aspecten zoals respect, waardering en vertrouwen. Minder waarde wordt gehecht aan de idee dat de partners homogeen dienen te zijn inzake sociaal-structurele kenmerken. De sociale-veranderingstheorie biedt de goede verklaring voor dit discours.

Naast de relationele opvattingen werd ook gepeild naar de feitelijke vormgeving van de relatie. Uit de resultaten blijkt dat de overgrote meerderheid van de koppels niets voor elkaar verbergt, hun vrije tijd grotendeels samen doorbrengt, het eens is over essentiële zaken en meningsverschillen uitpraat. Er is wat dat betreft weinig verschil tussen mannen en vrouwen. Walen en Vlamingen verschillen daarentegen wel. Waalse mannen en vrouwen hebben meer dan de Vlaamse een traditionele relatiecultuur ingeruild voor een modernere versie (Van den Troost, 2000).

Huwelijkskwaliteit

In de hedendaagse westerse samenleving speelt emotie een grote rol in het proces van partnerkeuze. De maatschappelijke en theoretisch-wetenschappelijke relevantie daarvan was de aanleiding voor het opzetten van een microsociologisch onderzoek naar de 'postmoderne' private ruimte na veertig jaar 'tweede demografische transitie'. De data voor dit deelonderzoek worden geleverd door een grootschalig Nederlands longitudinaal onderzoek *Opvoeding en Gezin in Nederland*, uitgevoerd door de vakgroep Pedagogie van de K.U.Nijmegen. De respondenten in dit onderzoek zijn gehuwde mannen en vrouwen met minstens één kind tussen negen en zestien jaar oud in 1990. Het onderzoek kende tot nu toe drie golven, namelijk 1990, 1995 en 2000. Telkens werden dezelfde gezinnen met ruwweg dezelfde batterij items bevraagd. Met als doel een zo homogeen mogelijke onderzoeksgroep samen te stellen, werd voor ons onderzoek een selectie gemaakt van eerste huwelijken waarvan beide partners de Nederlandse nationaliteit hebben. In de selectie gaat het alleen om koppels die zowel in 1990 als in 1995 aan het onderzoek deelnamen. De gegevens van 2000 worden omwille van uitval niet geanalyseerd. Deze data zullen echter wel gebruikt worden voor de analyse van selectieve uitval van het panel. Hiervoor wordt samengewerkt met het *Centrum voor Statistiek* van het *Limburgs Universitair Centrum*. Onze selectiecriteria resulteerden in een onderzoeksgroep van 386 koppels waarvan de gemiddelde huwelijksduur in 1995 22 jaar is.

In een vijftal deelprojecten worden diverse aspecten van de huwelijksthematiek onderzocht. Een eerste project is een theoretische en empirische uitdieping van de conceptuālisering van huwelijkskwaliteit. Confirmatorische factoranalyse van drie algemeen aanvaarde dimensies van huwelijkskwaliteit, namelijk huwelijkssatisfactie, positieve communicatie en destructieve communicatie, leidt tot de conclusie dat er geen gemeenschappelijke achterliggende structuur is, maar dat het gaat om drie verschillende concepten. Dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen, en voor de twee meetmomenten. De resulta-

ten hebben gevolgen voor zowel de relatietheorie als het relatieonderzoek. Wat het onderzoek betreft, blijken frequent gebruikte schalen zoals de *Dyadic Adjustment Scale* van Spanier geen valide meetinstrumenten te zijn. Huwelijkssatisfactie en percepties van communicatiegedrag moeten worden gezien als afzonderlijke concepten. Deze bevinding sluit aan bij de theoretische aannames van de *Individuals Feelings School*. De implicaties hiervan worden uitgewerkt door Van den Troost (2001) en Van den Troost, Vermulst, Gerris & Matthijs (2001).

Het doel van het tweede project was meer inzicht te verwerven in de relatie tussen huwelijkssatisfactie en communicatie doorheen de tijd. Een eerste onderzoeksvraag is of de mate van huwelijkssatisfactie oorzaak of gevolg van communicatie is. In de tweede onderzoeksvraag werd nagegaan of enerzijds de richting van de relatie tussen satisfactie en communicatie voor mannen en vrouwen dezelfde is, en anderzijds of positieve en destructieve communicatie dezelfde rol spelen voor mannen en vrouwen. Beide onderzoeksvragen werden geanalyseerd aan de hand van aparte cross-lagged panelanalyses voor mannen en vrouwen. De resultaten tonen aan dat huwelijkssatisfactie voorafgaat aan communicatie en niet omgekeerd. Wat het genderkarakter betreft, blijkt dat de wijze waarop vrouwen hun partnerrelatie evalueren geen invloed heeft op hun positieve communicatie vijf jaar later, maar wel op hun perceptie van destructieve communicatie. Voor mannen is dat anders: hun huwelijkssatisfactie heeft geen invloed op hun perceptie van destructieve communicatie, maar wel op hun positieve communicatie vijf jaar later. De verklaring voor dit verschil dient gezocht te worden in genderspecifieke communicatiestijlen. De analyses en verklaringen worden uitgewerkt in Van den Troost, Vermulst, Gerris & Matthijs (2003).

In een derde, anno 2003, lopend project is de centrale vraag in welke mate *rational choice* theorie en culturele benaderingen van toepassing zijn op de huwelijksbeleving van mannen en vrouwen. De studie gaat na wat het (relatieve) belang is van beide theoretische kaders en op welke manier ze geïntegreerd kunnen worden in een ruimer theoretisch kader. Aangezien gegevens van beide partners beschikbaar zijn, wordt tevens nagegaan in welke mate mannelijke kenmerken dominant zijn voor de huwelijksbeleving van mannen en vrouwen. Tot slot wordt onderzocht wat het effect is van de 'afstand' tussen vrouwelijke en mannelijke kenmerken op de huwelijksbeleving van de partners.

In een vierde en vijfde project zal dieper worden ingaan op de culturele attitudes en genderidentiteiten van de partners. Ook voor deze vraagstellingen worden de sterke troeven (panel- én koppelgegevens) van het databestand uitgespeeld. Dat laat toe om zowel cross-sectionele als longitudinale analyses uit te voeren en om onderzoeksvragen op dyadisch niveau te beantwoorden.

Religieuze heterogamie

Het project rond religieuze heterogamie handelt over de dialectische verhouding tussen huwelijk(sbeleving) en religie(beleving) bij religieus heterogame mormonen. Dit kwalitatief onderzoek (Vanhove, 2000a) beschrijft de manieren waarop kan worden omgegaan met het verschil in religie bij gehuwde koppels waarvan de partners een verschillende religie hebben. Door middel van een verkennende kwalitatieve studie bij Vlaamse heterogame mormonen worden een vijftal factoren weerhouden die de huwelijkskwaliteit bepalen: de graad van religieuze heterogamie, de geloofsactiviteit, de cognitieve en normatieve verschillen, de expressieve kenmerken en de interpersoonlijke houding van het koppel. De interpersoonlijke houding blijkt een overkoepelend belang te hebben voor de kwaliteit van heterogame relaties. Toch kan worden gesteld dat alle manieren van omgaan met het religieuze verschil steeds een bepaald offer met zich meebrengen: ofwel is de huwelijksatisfactie laag, ofwel wordt de geloofpraktisering *de facto* opgegeven, ofwel moet een voortdurende en intensieve wederzijdse betrokkenheid het fragile evenwicht tussen huwelijk en religie instandhouden.

Relaties en seksualiteit bij jongeren

Het project rond de relatie- en seksualiteitsbeleving van jongeren is gebeurd door een gemengde kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethode. Het startpunt is dat het onderwijsniveau een effect heeft op de attitudes en het gedrag van jongeren. Er wordt nagegaan of dit ook geldt voor het relationele gedrag, de relationele waarden en de normen bij de hedendaagse jeugd. De dataverzameling van het kwalitatieve luik gebeurde in het kader van een breed leefwereldonderzoek. Op basis van een 26 weken durende participerende observatie in twee klassen van het middelbaar onderwijs uit het ASO (zesde jaar wiskunde-wetenschappen) en het BSO (zesde jaar hotel) werden gegevens verzameld over de relaties en de seksualiteitsbeleving van 22 leerlingen.

Door middel van een contrastering van hoog- en laaggeschoolde jongeren wordt in het kwalitatieve luik gesteld dat de houding ten aanzien van de toekomst(mogelijkheden) bij jongeren een grote impact heeft op de manier waarop wordt omgegaan met de kortetermijnmogelijkheden. De perceptie van een standaardbiografische toekomst en het geringe contingentiebesef bij de BSO-respondenten leiden al gauw tot een gedetermineerde en defaitistische attitude, met een *self-fulfilling prophecy* tot gevolg. Deze perceptie van een pessimistische standaardbiografie biedt niettemin de ruimte om zich volledig te richten op het momentane en het concrete. Voor laaggeschoolden betekent dit een onmiddellijke consumptie van de vrijheid, zonder rekening te houden met de gevolgen op langere termijn. Dit gebrek aan *a priori* reflexiviteit mondt uit in een instrumenteel individualisme en

doorgedreven (seksueel) hedonisme. De seksuele relatiemoraal bij deze jongeren is bijgevolg pragmatisch: seksuele opportuniteit is een voldoende voorwaarde voor effectief seksueel gedrag. De hooggeschoolde ASO-leerlingen vertonen eerder uitstelgedrag. Het vrijwaren van de als eerder optimistische gepercipieerde toekomstmogelijkheden noopt hen ertoe later en minder seksueel actief te zijn. Opportuniteit is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde. Individuele overwegingen tot het behoeden van de toekomstperspectieven vormen een drempel om tot de onmiddellijke consumptie van de seksuele opportuniteiten over te gaan (Vanhove, 2000b, 2001; Laermans, Vanhove & Smeyers, 2001).

In het kwantitatieve spiegelonderzoek, werden op basis van multiële en logistische regressieanalyse padmodellen geconstrueerd. Ook voor dit onderzoek werd er gebruikgemaakt van het Nederlands longitudinaal databestand *Opvoeding en Gezin in Nederland* (zie hoger) van de K.U.Nijmegen waarin beide ouders en een kind werden bevraagd. Om na te gaan of de onderzoeksresultaten van het kwalitatieve luik veralgemeenbaar zijn, wordt vertrokken van de vraag wat het (on)rechtstreekse effect is van het onderwijsniveau op het seksuele gedrag van jongeren. Er blijkt dat het effect van onderwijsniveau uitsluitend verloopt via de hedonistische ingesteldheid. Dit geldt echter alleen voor de jongeren die reeds seks hadden. Het onderwijsniveau mag dan wel hedonisme beïnvloeden, hedonisme zelf beïnvloedt slechts het seksuele gedrag bij de reeds seksueel actieven. Bovendien speelt de mate waarin men defaitistisch omgaat met de toekomst geen rol in de geteste modellen. Het al dan niet seksueel actief zijn (en de leeftijd waarop men dit voor het eerst is), heeft met andere woorden weinig te maken met de manier waarop men naar de wereld en naar de toekomst kijkt. Deze perceptie kan ook niet worden gekoppeld aan het onderwijsniveau. De onderzoeksresultaten van het kwalitatief onderzoek moeten dus genuanceerd worden, zij kunnen niet zomaar veralgemeend worden. De resultaten voor de seksueel ervaren jongeren worden wél bevestigd. Voor hen bepaalt de schoolomgeving hun toekomstperspectief en hun hedonistische ingesteldheid, wat op hun beurt het seksuele gedrag beïnvloedt.

Echtscheiding

Sinds 2002 wordt de onderzoekslijn omtrent hedendaagse ontwikkelingen inzake echtscheiding in het *Centrum* grondig uitgewerkt. Dat is de voortzetting van een trend die al in het begin van de jaren '80 van de vorige eeuw werd opgestart in het kader van verschillende FWO-projecten (zie onder meer Matthijs 1981, 1986a, 1986b, 1987, 1990, 1993).

In het kader van de participatie van het *Centrum* aan het *European Network on Divorce* worden verschillende facetten van echtscheiding in Vlaanderen, België of Europa onderzocht. De belangrijkste onderzoekspijlers van dat onderzoek zijn: (1) demografische

ontwikkelingen, (2) opinies omtrent echtscheiding (en huwelijk), en (3) determinanten van echtscheiding.

Sociodemografische evolutie

In de hedendaagse westerse samenleving kan het kwantitatieve en kwalitatieve belang van echtscheiding maar moeilijk overschat worden. De transversale en de longitudinale echtscheidingsratio stijgen systematisch sinds 1960 met een opmerkelijke versnelling in de jaren '90 van de vorige eeuw. Het voorlopige eindpunt (2000) klokt af op een transversaal echtscheidingscijfer van 45% (op een huwelijksduur van veertig jaar). Dat is een verviervoudiging op dertig jaar tijd. En alhoewel er meer en meer op jonge leeftijd wordt gescheiden, had één op vier echtscheidingen in 2000 toch betrekking op koppels die twintig jaar of langer waren gehuwd. Er zijn ook grondig veranderingen in de wijze waarop de koppels scheiden. Drie vierden scheidt tegenwoordig op basis van wederzijdse toestemming, in 1960 was dat 18%. Meer en meer wordt het initiatief tot scheiden door beide partners samen genomen. Waar dit initiatief in 1968 slechts in twee op tien gevallen werd genomen door beide partners, was dit in 2001 70%. Bovendien hertrouwt ongeveer 40% van de gescheidenen binnen de zeven jaar na de echtscheiding. Eén op drie van de huwelijkssluitingen in 1999 was een hertrouwhuwelijk.

Die veranderingen kunnen verklaard worden door een samenspel van demografische, juridische, culturele en sociale ontwikkelingen in de tweede helft van de twintigste eeuw. Qua demografische factoren is vooral de daling van de huwelijksvruchtbaarheid (sinds het begin van de jaren '70 tot onder het vervangingniveau) belangrijk. De echtscheidingswetgeving is in België via verschillende wetswijzigingen aanzienlijk versoepeld. Dat is zo voor verschillende aspecten van het echtscheidingsprocesrecht. Ook culturele processen zoals individualisering, detraditionalisering, emanciperende en secularisering spelen een rol. Meer dan de traditioneel-religieuze imperatieven van 'vroeger', spelen nu ook subjectieve factoren een rol in de beoordeling van de sociale (on)aanvaardbaarheid van echtscheiding. De individueel gepercipieerde huwelijkskwaliteit is de dominante legitimisering van een huwelijk is geworden. Bovendien hebben de sociale en juridische voorwaarden omtrent het beëindigen van een als slecht gepercipieerd huwelijk aan kracht verloren. Door deze culturele, sociale en juridische veranderingen is het huwelijk fragieler, conditioneler en gemakkelijker verbreekbaar geworden. (Vanhove & Matthijs, 2002).

Attitudes omtrent echtscheiding en huwelijk bij jongeren

Via een internetsurvey bij een duizendtal eerstekandidatuurstudenten van de Katholieke Universiteit Leuven wordt de houding van jongeren betreffende huwelijk en echtscheiding in kaart gebracht en gerelateerd aan achtergrondkenmerken, zoals het gezin van herkomst (gezinsstructuur, socio-economische status, opleiding van de ouders en beroep, gezinsconflictniveau), woonsituatie, studierichting, seksualiteitsbeleving, liefdesverleden, religie, vertrouwen en sociaal netwerk. Betreffende de attitudes omtrent huwelijk en echtscheiding worden de wenselijkheid of noodzakelijkheid van het huwelijk en de (conditionele) toelaatbaarheid van echtscheiding behandeld. Bijkomend worden de algemene relatiewaarden van de studenten en de inschatting van de frequentie van echtscheiding in het algemeen en individueel bevraagd. Aan de studenten waarvan de ouders zijn gescheiden worden bijkomende vragen gesteld naar de karakteristieken van deze ouderlijke scheiding. Dit houdt in dat eveneens informatie wordt verzameld over de eventuele nieuwe partners van de natuurlijke ouders, de duur sinds de scheiding, de duur van het huwelijk, de initiatiefnemer en de individuele perceptie van het verloop en de gevolgen van deze scheiding. Door het toevoegen van deze info kan de intergenerationele transmissie van relatiewaarden worden onderzocht bij kinderen van gescheiden ouders.

Determinanten van echtscheidingsrisico's

In huidig onderzoek naar echtscheidingsrisico's staan vooral de economische en culturele determinanten centraal. De economische determinanten hebben betrekking op de gevolgen van de veranderingen inzake taak- en marktspecialisatie binnen een huwelijk. Door hun verhoogde arbeidsmarktparticipatie verwerven vrouwen (gedeeltelijke) economische ontvoogding en (potentiële) onafhankelijkheid. Dit leidt tot verminderde seksespecifieke taakspecialisatievoordelen van een huwelijk. Wanneer andere huwelijksvoordelen (zoals huwelijksgeluk) dat niet compenseren, dalen de zogenaamde *exit-costs* van een huwelijk aanzienlijk. Een hoge opleiding en buitenshuistewerkstelling verhogen de echtscheidingskans. De culturele determinanten hebben betrekking op de maatschappelijke veranderingen op het gebied van waarden. Processen zoals emancipatie en detraditionalisering verhogen de (eis van) gendergelijkheid. Met betrekking tot de houding ten aanzien van sekserollen en de bijhorende taakdifferentiatie worden meer en meer de traditionele rollen geruild voor een (vrouwelijk) streven naar egalitarisme. Hoe sterker deze emancipatorische waarden, hoe hoger het echtscheidingsrisico's. Emancipatorische waarden zorgen voor (additionele) legitimatie voor een echtscheiding. Bovendien is de perceptie van (potentiële) onafhankelijkheid misschien wel belangrijker dan de effectieve economische onafhankelijkheid.

Er zijn interacties tussen de economische en de culturele factoren. Het effect van economische emancipatie op het echtscheidingsrisico wordt gemedieerd door het waardepatroon van de betrokken vrouwen. Economische onafhankelijkheid is op zich niet voldoende om de echtscheidingskansen significant te verhogen. De *exit-costs* zouden immers niet dalen bij (potentieel) onafhankelijke vrouwen als hun waardepatroon op het gebied van taakspecialisatie traditioneel is. Het huwelijksbeschermend effect van een traditionele seksespecifieke arbeidsdeling wordt verminderd of zelfs omgekeerd bij koppels met meer egalitaire of geëmancipeerde attitudes.

Naast de economische en culturele determinanten van echtscheidingsrisico's worden de echtscheidingsrisico's ook beïnvloed door andere achtergrondfactoren, zoals leeftijd, geslacht, socio-economische status (opleidingsniveau, huidige en vroegere arbeidssituatie, individueel en gezinsinkomen), de duur van het voorhuwelijks samenwonen (*weeding* versus *selectivity*), het aantal kinderen en hun leeftijd, kwaliteit en structuur van de ouderlijke huwelijken en religie. Ook de subjectieve echtscheidingsmotieven moeten in kaart gebracht worden. Deze motieven kunnen opgedeeld worden in vier categorieën: relationele (vb. uit elkaar groeien, conflicten), wangedrag (misbruik, ontrouw), taakverdeling (organisatie huishouden, budget, vrije tijd) en sociale (problemen met sociale omgeving en netwerk).

Doorstromingskansen van mannen en vrouwen in hun beroepsloopbaan en de diepere fundamenten van horizontale segregatie op de arbeidsmarkt

Een van de belangrijkste sociale ontwikkelingen van de voorbije decennia is de toename van de buitenshuistewerkstelling van (gehuwde) vrouwen. Het éénkostwinnersmodel is van ideaalbeeld, over regel, tot quasi-uitzondering geëvolueerd, en het tweeverdienersgezin is de norm geworden. Het gezinsleven wordt vandaag aanzienlijk beïnvloed door de beroepsactiviteit van beide partners. De laatste jaren trachten organisaties en bedrijven door middel van diverse maatregelen de combinatie beroepsarbeid-gezinsleven beter op elkaar af te stemmen. Vaak wordt impliciet verondersteld dat de combinatie van arbeid en gezin de vrouwen sterker dan de mannen treft in hun loopbaanuitbouw en dat persoonlijke keuzes van vrouwen hun doorstromingskansen negatief beïnvloeden (Draulans, 2001b). Wil een bedrijf, instelling of organisatie daadwerkelijk effectieve strategieën tot verandering uitwerken, dan is daartoe een coherent beleid nodig dat zowel aandacht heeft voor 1) combinatiemogelijkheden beroepsarbeid-gezin, 2) hindernissen in opwaartse loopbaanmobiliteit van vrouwen, inherent aan een specifieke organisatiecultuur, als 3) individuele keuzes van de arbeidskrachten.

Het bedrijf Janssen-Cilag NE organiseerde in 2002 een onderzoek onder 588 Centraal- en Oost-Europese werknemers met als doel hindernissen en mogelijkheden in de loopbaanuitbouw van mannelijke en vrouwelijke medewerkers vast te stellen. (Drau-

lans, 2002; Draulans, Coppin & Brungs, 2002). De resultaten illustreren dat mannelijke en vrouwelijke werknemers de moeizamere doorstromingskansen van vrouwen aan andere oorzaken toeschrijven. Meer vrouwen dan mannen menen dat het bedrijf weinig aandacht besteedt aan de combinatie van arbeid en gezin. Opmerkelijk is dat, sterker dan combinatieproblemen arbeid-gezin, bedrijfsinterne factoren, sterk verbonden met de bedrijfscultuur (zoals netwerken, transparantie van besluitvorming, beeldvorming over beschikbaarheid voor het werk, etc.) worden vermeld als hindernissen voor opwaartse loopbaanmobiliteit.

Bedrijven, organisaties en instellingen worden niet enkel met verticale seksesegregatie geconfronteerd. Zelfs al is er de bereidheid om vrouwen kansen te bieden op hogere beleidsniveaus, toch blijkt het in bepaalde sectoren moeilijk om voldoende geschikte vrouwelijke kandidaten te vinden. De horizontale seksesegregatie speelt hierin een rol: bepaalde beroepen of beroepsgroepen zijn sterk bestaft door mannelijke of vrouwelijke arbeidskrachten. Zorgberoepen of beroepen waarin sterke communicatieve vaardigheden vereist zijn, trekken meer vrouwen aan, meer technische beroepen of beroepen waartoe vooral abstract redeneren nodig is, hebben een mannelijk profiel.

Mensen maken de keuze voor een bepaald beroepsprofiel niet op het moment dat ze op de drempel van de volwassenheid staan. Integendeel, de associatie van ‘zacht, zorgend en vrouwelijk’ enerzijds en ‘objectief, abstract en mannelijk’ anderzijds wordt in gezinnen, bewust of onbewust, door socialisatieprocessen vanaf de prille kindertijd doorgegeven. Feministische psychoanalytici, zoals N. Chodorow, lagen aan de basis van een debat over deze associaties. De gevolgen van de verinnerlijking van deze associaties worden duidelijk in aparte en gescheiden interessesferen van jongens en meisjes, studiekeuzes en tewerkstellingssectoren. Wetenschapskritiek vanuit genderperspectief beoogt deze ontwikkelingen en de consequenties ervan voor de diverse maatschappelijke geledingen te analyseren (Draulans, 2001a, 2003).

Referenties

- Draulans, V. (2001a), Wetenschapsbeoefening: genderblind of genderbewust? *Onze Alma Mater – Leuvense Perspectieven* 55(3), pp. 279-305.
- Draulans, V. (2001b), Glazen plafond: realiteit of mythe? Een genderanalyse van leidinggeven. *Ethische Perspectieven* 11(4), pp. 225-236.
- Draulans, V. (2002), The Glass ceiling: reality or myth? A gender analysis of leadership. In: *The Glass Ceiling: reality or myth? Women's Leadership Initiative* (pp. 11-22), Janssen-Cilag NE (tevens op intranet van Women Leadership Initiative, Johnson & Johnson)
- Draulans, V., Coppin, L., Brungs, E. (2002), An overview of the results of the survey. In: *The Glass Ceiling: reality or myth? Women's Leadership Initiative* (pp. 29-60), Janssen-Cilag NE.
- Draulans, V. (2003), Jongens en wetenschap? Jongens en (harde) wetenschap, meisjes en (zachte) communicatie: wetenschapskritiek vanuit genderperspectief. *Tijdschrift voor Sociologie* (in druk).
- Dumon, W. (2002), Family and Migration. *Seminar of the European Observatory on the Social Situation, Demography and Family - 2002*.
- Dumon, W. (2003), Family and Health. *Seminar of the European Observatory on the Social Situation, Demography and Family - 2003*.
- Laermans, R., T. Vanhove & M. Smeyers (2001), *Beeldvorming en beschrijving van de leefwereld van jongeren* (voorlopig eindrapport). Onderzoeksverslag, Leuven: K.U.Leuven, Departement Sociologie, Centrum voor Cultuursociologie.
- Matthijs, K. (1981), Echtscheiding en zelfmoord. *Bevolking en Gezin* 1, pp. 21-40.
- Matthijs, K. (1986a), *Hertrouw: een sociaal-demografisch profiel van recente ontwikkelingen*. Leuven: K.U.Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut, 102p. Sociologische Studies en Documenten nr. 24.
- Matthijs, K. (1986b), Sociologische bedenkingen bij het fenomeen huishoudvorming na huwelijksontbinding door echtscheiding. *Actualiteiten* 9(4), pp. 143-147.
- Matthijs, K. (1987), Hertrouwen of samenwonen na echtscheiding: een statusintegratie-hypothese. *Tijdschrift voor Sociologie* 8(2-3), pp. 69-102.
- Matthijs, K. (1990), *Echtscheiding als sociaal proces. Een onderzoek in Vlaanderen*. Leuven: K.U.Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut, 146p. *Sociologische Studies en Documenten nr. 31*.

- Matthijs, K. (1993), Enkele aspecten van echtscheiding. In: H. Cosijns, e.a., *Echtscheiding. Hoe diep raakt het ons?* (pp. 9-16). Leuven: Acco.
- Matthijs, K. & Van den Troost, A. (1998), The perception of private lifeforms. An empirical survey by Louvain students. In: Matthijs, K. (ed.), Van den Troost, A. (1998), *The family: contemporary perspectives and challenges. Festschrift in honor of Wilfried Dumon* (pp. 111-133), Leuven: University Press, 314 p.
- Matthijs, K., Van Bavel, J. & Van de Putte, B. (2003), Overzicht van het gezinshistorisch en historisch-demografisch onderzoek van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek (Departement Sociologie, K.U.Leuven). *Gezin en Bevolking* (in press)
- Van den Troost, A. (2000), De relationele markt anno 2000. Een exploratie van waardeoriëntaties en vormgeving. *Tijdschrift voor Sociologie* 21(2), pp. 131-157.
- Van den Troost, A. (2001), *Theoretische en methodologische aspecten in het onderzoek naar huwelijkskwaliteit*. Leuven/Nijmegen: K.U.Leuven/K.U.Nijmegen, Departement Sociologie - afdeling Gezin, Bevolking & Gezondheidszorg/Orthopedagogiek - Gezin en Gedrag, Onderzoeksverslag GB/2001-14, 23 p.
- Van den Troost, A., Vermulst, A.A., Gerris, J.R.M., Matthijs, K. (2001), *De meetinvariantie van huwelijkskwaliteit en -satisfactie*. Leuven/Nijmegen: K.U.Leuven/K.U.Nijmegen, Departement Sociologie - afdeling Gezin, Bevolking & Gezondheidszorg/Orthopedagogiek - Gezin en Gedrag, Onderzoeksverslag GB/2001-13, 24 p.
- Van den Troost, A., Vermulst, A.A., Gerris, J.R.M., Matthijs, K. (2002). *The relationship between communication and marital satisfaction in established marriages. A cross-lagged panel analysis*. Leuven/Nijmegen: K.U.Leuven/K.U.Nijmegen, Departement Sociologie - afdeling Gezin, Bevolking & Gezondheidszorg/Orthopedagogiek - Gezin en Gedrag, Onderzoeksverslag GB/2003-24, 16p.
- Vanhove, T. (2000a), Huwelijk versus religie? Een exploratief onderzoek naar de huwelijksbeleving van religieus heterogame mormonen. *Tijdschrift voor Sociologie* 21(3), pp. 273-294.
- Vanhove, T. (2000b), De beleving van druggebruik. Het belang van het toekomstperspectief bij het druggebruik van jongeren. *Welwijs* 11(4), pp. 31-35.
- Vanhove, T. (2001), Individualisering of seksualisering? De seksuele leefwereld van laaggeschoolde jongeren in Vlaanderen. *Sociologische Gids* 48(2), pp. 156-167.
- Vanhove, T., K. Matthijs (2002), *The socio-demographic evolution of divorce and remarriage in Belgium*. Ongepubliceerde paper, gepresenteerd op 'Divorce in cross-national perspective: a European research network', Firenze, 14-15 November 2002.

CONTACTGEGEVENS:

Prof. Dr. Koen Matthijs

Katholieke Universiteit Leuven
Departement Sociologie
Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek (CBGO)
E. Van Evenstraat 2B
B-3000 Leuven, België

Tel.: (+32) (0)16/32 31 73

Fax: (+32) (0)16/32 33 65

E-mail: Koen.Matthijs@soc.kuleuven.ac.be

URL: www.kuleuven.ac.be/sociologie/cbgo

© 2003 – Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek, K.U.Leuven